

BYŁO – NIE MA – JEST**SCENARIUSZ PRZEZNACZONY DLA UCZNIÓW I UCZENNIC
KLAS 4-6 SZKOŁY PODSTAWOWEJ**

Szanowni Państwo,

Opisany poniżej przebieg lekcji jest propozycją zajęć poświęconych pamięci o powstaniu w getcie warszawskim, rekomendowaną przez Dział Edukacji Muzeum POLIN dla klas 4-6 szkoły podstawowej. Poruszanie tematów związanych z II wojną światową oraz Zagładą wymaga szczególnej rozwagi ze strony osoby prowadzącej zajęcia. Zadbaliśmy o to, aby informacje pojawiające się w przekazanych Państwu materiałach edukacyjnych były dopasowane do wieku odbiorców i odbiorczyń oraz aby były opatrzone naszym komentarzem.

Scenariusz opisuje zajęcia, których realizacja zajmie około 90 minut. Zachęcamy, by na zajęcia przeznaczyć dwie godziny lekcyjne, a film animowany „Było – nie ma – jest” na podstawie opowiadania Katarzyny Jackowskiej-Enemu o tym samym tytule obejrzeć wspólnie z uczniami i uczennicami. Możliwe jest jednak zaproszenie dzieci do obejrzenia filmu w domu i skrócenie proponowanych zajęć do jednej godziny lekcyjnej.

Rekomendujemy, by przed przeprowadzeniem lekcji zapoznać się z **ZALECENIAMI I WSKAZÓWKAMI** Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN dotyczącymi edukacji na temat II wojny światowej i Zagłady.

Życzymy dobrej lektury!

Zespół Działu Edukacji Muzeum POLIN

Słowa kluczowe: II wojna światowa, kultura żydowska, historia, pamięć, emocje, smutek

Autorka: Alicja Balcerak

Metody: praca indywidualna, oglądanie filmu, praca w grupach z kartami zadań, dyskusja

Cele warsztatu:

- uczniowie i uczennice rozwijają świadomość na temat emocji przeżywanych w trudnych chwilach
- uczniowie i uczennice pogłębiają wiedzę na temat kultury żydowskiej
- uczniowie i uczennice poznają podstawowe informacje na temat II wojny światowej i powstania w getcie warszawskim

Potrzebne materiały:

- Lista emocji **(ZAŁĄCZNIK 1A)**
- Lista sytuacji **(ZAŁĄCZNIK 1B)**
- Film „Było – nie ma – jest”
- Karta zadań do pracy w parach **(ZAŁĄCZNIK 2)**
- Karta zadań do pracy w grupach **(ZAŁĄCZNIK 3)**
- Film o Akcji Żonkile

Przebieg lekcji:

1. W świecie emocji **(ZAŁĄCZNIK 1A I ZAŁĄCZNIK 1B)**
2. Oglądanie animacji
3. Omówienie animacji i praca w parach **(ZAŁĄCZNIK 2)**
4. Praca w grupach **(ZAŁĄCZNIK 3)**
5. Idea Akcji Żonkile
6. Podsumowanie

PRZEBIEG LEKCJI – OPIS SZCZEGÓŁOWY

MODUŁ WSTĘPNY: W ŚWIECIE EMOCJI

Cele:

- Wprowadzenie do tematu warsztatów
- Ćwiczenie umiejętności nazywania emocji i rozpoznawania ich źródeł
- Zaciekawienie tematem

Powiedz uczniom i uczennicom, że zapraszasz ich do krótkiej zabawy, która wprowadzi ich w tematykę dzisiejszych warsztatów. Rozdaj karty z listą emocji (Załącznik 1a). Uczniowie i uczennice zapoznają się z wypisanymi emocjami. Zadanie polega na wykreśleniu odpowiednich emocji w zależności od usłyszanej sytuacji (Załącznik 1b). Powiedz klasie, że w tym ćwiczeniu nie ma dobrych i złych odpowiedzi. Chodzi o to, żebyśmy się zastanowili, jakie emocje towarzyszą nam na co dzień i jakie mogą być ich potencjalne źródła. Przed rozpoczęciem ćwiczenia sprawdź, czy uczniowie i uczennice znają wszystkie wymienione na liście emocje.

Instrukcja do ćwiczenia w języku uczniów i uczennic:

Za moment usłyszycie przykłady różnych sytuacji, które mogą wyzwać różne emocje. Gdy usłyszycie o konkretnym zdarzeniu, zastanówcie się, która z poniższych emocji najprawdopodobniej może wam wówczas towarzyszyć. Jeśli raz skreślicie daną emocję z listy, to nie możecie już jej potem skreślić ponownie. Możecie wtedy poszukać emocji, która jest również prawdopodobna, albo zbliżona do tej skreślonej wcześniej. W tym zadaniu nie ma jednej dobrej odpowiedzi, każda osoba pracuje samodzielnie. Po usłyszeniu o konkretnej sytuacji będziecie mieli każdorazowo 15 sekund na skreślenie odpowiedniej emocji. Odpowiedniej, czyli tej, która według was będzie towarzyszyć danej sytuacji. Wykreślcie tylko jedną emocję. Najprawdopodobniej wielu tych sytuacji nie doświadczyliście, wtedy po prostu spróbujcie sobie wyobrazić, jak byście się czuli, gdyby coś takiego wam się przydarzyło.

Po skończeniu ćwiczenia zaprosz grupę do dyskusji. Przykładowe pytania, które można zadać grupie:

- Jak się czuliście podczas tego ćwiczenia?
- Czy zaznaczanie konkretnych emocji było trudne?
- Jak wam się wydaje, do czego służą nam emocje? Czy są one potrzebne?
- Czy moglibyście sobie wyobrazić świat bez emocji? Co gdybyśmy na przykład nigdy nie odczuwali strachu?

Możesz również wybrać kilka emocji i poprosić, by rękę do góry podniosły osoby, które je zaznaczyły. Na przykład: Kto wykreślił smutek? Kto wykreślił złość? A zadowolenie? Może ktoś wykreślił dumę? Następnie podsumuj ćwiczenie i przedstaw temat warsztatów.

Propozycja podsumowania ćwiczenia i przedstawienie tematu zajęć w języku uczniów i uczennic:

Emocje są częścią naszego życia. Towarzyszą nam w sytuacjach trudnych – wtedy czujemy na przykład smutek czy złość, ale też w sytuacjach bardzo przyjemnych – wtedy odczuwamy szczęście czy rozbawienie. Emocje są nam bardzo potrzebne, bo dostarczają

nam wielu informacji i pomagają działać. Gdybyśmy nie czuli strachu, nie uciekalibyśmy przed goniącym nas niedźwiedziem. Gdybyśmy nie czuli wstrętu, moglibyśmy zjeść stare jedzenie i się rozchorować. Gdybyśmy nie czuli złości, moglibyśmy nie zauważyć, że ktoś nas źle traktuje. Gdybyśmy nie czuli szczęścia, nie wiedzielibyśmy, że warto dążyć do pewnych sytuacji, bo się wtedy dobrze czujemy. I tak dalej... Emocje zawsze odgrywają jakąś rolę, nawet jeśli wydaje nam się, że są bez sensu. Podczas naszych dzisiejszych warsztatów zagłębimy się w temat emocji i spróbujemy je trochę lepiej zrozumieć. Obejrzymy krótki film animowany i wykonamy różne zadania z nim związane.

MODUŁ I: ANIMACJA

Cele:

- Zapoznanie uczniów i uczennic z animacją „Było – nie ma – jest”
- Zaciekawienie uczniów i uczennic wydarzeniami historycznymi poprzez wykorzystanie opowieści, która uwzględnia jednostkową – i przez to bardziej angażującą – perspektywę

Powiedz, że za moment uruchomisz animację pod tytułem „Było – nie ma – jest”. Poproś grupę, by oglądała uważnie, ponieważ kolejne części dzisiejszych warsztatów będą nawiązywały do treści z animacji i dzięki jej znajomości dużo łatwiej będzie grupie połączyć się w kolejnych działaniach. Zachęć uczestników i uczestniczki do tego, by usiedli sobie wygodnie; poczekaj na moment, w którym wszyscy są już gotowi i w sali panuje cisza. Następnie uruchom film.

MODUŁ II: OMÓWIENIE ANIMACJI I PRACA W PARACH

Cele:

- Zebranie wrażeń z obejrzonej animacji
- Rozwijanie akceptacji dla przeżywanych emocji
- Pokazanie, że doznawanie smutku jest naturalną częścią życia

Rozpocznij omówienie od zapytania uczniów i uczennic o ich wrażenia. Animacja może uruchomić wśród grupy trudne emocje, więc warto mieć na nie gotowość. Jeśli widzisz, że niektóre osoby w grupie czują się bardzo przygnębione, powiedz, że to naturalne, że tego typu historie wywołują w nas smutek. Nie przymuszaj nikogo do tłumaczenia swojej reakcji emocjonalnej, chyba że osoba sama chce opowiedzieć o swoich uczuciach. Może też być tak, że grupa wyśmiewa treści animacji, traktuje ją jako żart. Osoby w wieku 10–12 lat czasem reagują w ten sposób na trudne tematy, ale to nie oznacza, że są one kompletnie im obojętne. Warto więc nie zrażać się pierwszą reakcją grupy, a po prostu stopniowo przechodzić przez kolejne etapy warsztatu.

Przykładowe pytania otwarte, które można zadać:

- Jak się czujecie po obejrzeniu animacji?
- Czy coś Was zaskoczyło?
- Jaki był Waszym zdaniem główny temat animacji?
- Który fragment opowiedzianej historii wydał Wam się najciekawszy?

Następnie rozdaj karty pracy do animacji (Załącznik 2), po jednej karcie na parę. Zadaniem uczestników i uczestniczek jest pracować w dwójkach i odpowiedzieć na pytania, które odnoszą się do treści animacji. Zapewnij grupę, że w pytaniach tych nie ma jednej dobrej odpowiedzi. Chodzi o to, by zastanowić się nad własną interpretacją obejrzanej opowieści. Zachęcaj do indywidualnych refleksji i dodawaj grupie odwagi. Tego typu zadania mogą grupie sprawić dużo trudności, a uczestnicy i uczestniczki nie udzielą tak obszernych odpowiedzi, jak te przykładowe poniżej. To nie szkodzi! Liczy się trening i próba spojrzenia na trudne doświadczenia z trochę innej perspektywy.

Przykładowe odpowiedzi do pytań z karty zadań (ZAŁĄCZNIK 2):

Krysia po śmierci psa Spacera zaczyna dostrzegać w różnych miejscach wielkie, czarne dziury. Gdzie dostrzega je Krysia? Czym one właściwie są? Co symbolizują?

Przykładowa odpowiedź: Krysia dostrzega czarną dziurę w miejscu legowiska psa Spacera, dostrzega ją u Staszka i w fasadach starych budynków. Wielkie czarne dziury symbolizują pustkę, która pozostała po osobach/istotach, które były dla nas ważne. Reprezentują one tęsknotę za tym, co dla nas ważne, a co utraciliśmy. Krysia dostrzega czarne dziury na każdym kroku, co sugeruje, że świat wypełniony jest trudnymi doświadczeniami, wielu spośród nas nosi w sobie smutek związany z utratą czegoś, bądź kogoś dla nas ważnego.

Krysia długo czuje się bardzo przygnębiona i smutna. Co sprawia, że zaczyna czuć się lepiej? W wyniku jakiego zdarzenia dochodzi w Krysi do zmiany?

Przykładowa odpowiedź: Krysia zaczyna czuć się lepiej w momencie, gdy akceptuje swój smutek. Krysia początkowo unika smutku, nie spogląda na legowisko Spacera i stara się nie myśleć o tym, jak się czuje. Gdy jednak staje się gotowa na to, by naprawdę zrozumieć swój smutek, otwiera się na radosne wspomnienia (które są tuż obok tych bolesnych). W opowieści ten moment przedstawiony jest, kiedy Spacer zabiera Krysię w podróż, pokazuje jej źródła różnych czarnych dziur i zachęca ją do tego, by się tej ciemności nie bała, by ją wręcz „pogłaskała”, bo tylko tak można sobie z nią poradzić.

Przykładowe pytania, które można zadać grupie podczas omawiania tego ćwiczenia:

- Czy podoba wam się metafora czarnej dziury, jako tej pustki po tym, co utraciliśmy? Może macie jakiś inny pomysł? Może w jakichś bajkach lub filmach widzieliście inne formy przedstawiania smutku, tęsknoty?
- Jak się wam wydaje, dlaczego Krysi pomogła ta podróż w czasie ze Spacerem?
- Jak wam się wydaje, dlaczego ludzie nie chcą okazywać smutku?

MODUŁ III: PRACA W GRUPACH

Cele:

- Rozwijanie wiedzy na temat kultury żydowskiej
- Budowanie pozytywnej postawy wobec relacji polsko-żydowskich
- Ćwiczenie umiejętności pracy w grupie

Powiedz uczniom i uczennicom, że teraz czas na kolejne ćwiczenie, tym razem w grupach. Powiedz, że zadania będą nawiązywać do obejrzanej animacji. Podziel uczestników i uczestniczki na cztero- lub pięcioosobowe grupy. Zanim każdej grupie rozdasz karty pracy, po dwa egzemplarze na grupę (Załącznik 3), powiedz, że Kryśka nie jest jedyną bohaterką, która doświadczyła trudnych emocji. Gdy przenosi się w czasie, dowiaduje się więcej o smutku swojej prababci. Okazuje się, że jej prababcia miała przyjaciółkę Sarę, z którą niestety straciła kontakt i za którą wciąż tęskni. Sara była Żydówką i w trakcie II wojny światowej z powodu prześladowań ludności żydowskiej jej rodzina musiała uciekać. W trakcie tego zadania zajrzymy do czarnej dziury prababci Ady i lepiej poznamy Sarę. Wspólnie z uczniami i uczennicami przeczytaj głośno instrukcję zadania i sprawdź, czy dla wszystkich jest ona zrozumiała. Możesz zaproponować grupie, by podzieliła się między sobą zapoznawaniem z definicjami. Na przykład każda osoba w grupie może uważnie przeczytać wybrane dwie definicje.

Poprawne odpowiedzi do karty zadań (Załącznik 3):

Cofnijmy się w czasie o ponad sto lat. Wtedy to, jeszcze przed wybuchem II wojny światowej, Warszawę zamieszkiwało bardzo wielu Żydów, a kultura polska i żydowska przenikały się na każdym kroku.

Najlepsza przyjaciółka prababci Krysi – Sara – była Żydówką. Prababcia Ada spędzała z Sarą mnóstwo czasu, dlatego po kilku latach przyjaźni rozmaite zwyczaje i tradycje żydowskie przestały być dla niej tajemnicą. Sara dużo Adzie opowiadała o swojej kulturze, a czasem nawet zapraszała ją do wspólnych obchodów niektórych świąt.

Ada wiedziała na przykład o istnieniu żydowskiego święta **chanuka**. W ramach tego radosnego święta w domu Sary zapalało się specjalny świecznik oraz grało się w **dreidel**. Ada uwielbiała tę grę! Co roku już jesienią, na miesiąc przed świętem, Ada dopytywała Sarę: „No kiedy w końcu ta **chanuka**?”. Ada nie mogła doczekać się wspólnej gry.

Od piątkowego do sobotniego wieczoru Sara wraz z całą swoją rodziną obchodziła **szabat**. Ada wiedziała, że w tym czasie nie może zaproponować swojej przyjaciółce bardzo wyczerpujących aktywności. Sara tłumaczyła Adzie: „Wiesz, teraz to taki czas, że mam obowiązek odpoczywać”. Ada myślała sobie wówczas, że zazdrości Sarze takich obowiązków!

Dziewczyny były dla siebie dużym wsparciem – pomagały sobie i podnosiły się nawzajem na duchu w trudnych chwilach. Często Ada odprowadzała Sarę do **synagogi**. Ada lubiła te wspólne spacerunki, bo wtedy dzieliła się z Sarą swoimi największymi sekretami. W trakcie wędrówki jakoś łatwiej było jej mówić o swoich najszybszych pragnieniach i obawach.

Najwięcej radości dawało im zazwyczaj wspólne gotowanie. Dzięki godzinom spędzonym w kuchni w domu Sary, Ada nauczyła się gotować wiele żydowskich przysmaków, takich jak latkesy – rodzaj placków ziemniaczanych, czy **hamantasze** – ciastka z dżemem w środku, które przygotowuje się z okazji święta Purim.

Te wspólne wspaniałe chwile niestety pewnego dnia dobiegły końca. Z powodu wybuchu II wojny światowej i licznych prześladowań, jakie spotykały Żydów, wiele rodzin musiało uciekać z Polski, w tym również rodzina Sary. Dziewczyny jednak nigdy o sobie nie zapomniały, a prababcia Krysi – Ada – do dziś piecze hamantasze i pamięta kilka zwrotów z języka **jidysz**.

MODUŁ IV: AKCJA ŻONKILE – DLACZEGO PAMIĘĆ JEST WAŻNA

Cele:

- Odniesienie treści animacji do wydarzeń historycznych z czasów II wojny światowej
- Poszerzenie wiedzy na temat kultury żydowskiej
- Wyjaśnienie założeń Akcji Żonkile

Wyjaśnij dzieciom znaczenie Akcji Żonkile.

Propozycja wyjaśnienia znaczenia Akcji Żonkile językiem uczniów i uczennic:

Czasami niektóre doświadczenia z przeszłości są trudne i powrót do nich może wywołać uczucie smutku, ale wciąż wiele osób uważa, że o pewnych wydarzeniach warto i należy pamiętać. Przykładem takiego działania, które ma na celu zachować pamięć o bolesnych doświadczeniach, jest Akcja Żonkile. Akcja ta nawiązuje do wydarzeń II wojny światowej, kiedy ludność żydowska była prześladowana, a jednym z elementów gorszego traktowania było zmuszanie Żydów do mieszkania w gettach – wydzielonych częściach miast, w których panowały bardzo trudne warunki. Żydowski bojownicy i bojowniczkę mieszkający w getcie warszawskim nie chcieli zgodzić się na niesprawiedliwe prześladowania i pomimo trudnej sytuacji stawili opór. 19 kwietnia 1943 rozpoczęło się powstanie w getcie warszawskim i jest ono przykładem bardzo bohaterskiej i odważnej postawy. Założeniem Akcji Żonkile jest upamiętnienie powstania w getcie warszawskim. W ramach tej akcji wolontariusze i wolontariuszki 19 kwietnia każdego roku rozdają na ulicach Warszawy tysiące papierowych żonkili.

Możesz pokazać fragment filmu z 2016 roku, który opowiada o Akcji Żonkile. Poproś uczniów i uczennice, by w trakcie oglądania postarali się zwrócić uwagę na to, co na temat pamięci mówią osoby, które biorą udział w Akcji Żonkile. Poproś dzieci, by zanotowały, dlaczego ich zdaniem warto pamiętać o historii.

Film jest dostępny tutaj: <https://www.youtube.com/watch?v=uCMrT39CrL4>.

Po obejrzeniu fragmentu filmu zapytaj uczniów i uczennice: po co pamiętać o tym, co smutne? Grupa może odwoływać się do wypowiedzi z filmu albo do własnych przemyśleń.

MODUŁ V: PODSUMOWANIE

Cele:

- Podsumowanie poruszanych na zajęciach wątków
- Zachęcenie uczniów i uczennic do podzielenia się własnymi przemyśleniami i wrażeniami

Spróbuj wspólnie z uczniami i uczennicami odtworzyć przebieg lekcji. Możesz zapytać, które momenty lekcji były najciekawsze, które najbardziej zapadły im w pamięć, albo czy jakieś informacje ich zaskoczyły. Stwórz przestrzeń do podzielenia się wrażeniami i do zadania ewentualnych pytań.

Propozycja podsumowania w języku uczniów i uczennic:

Rozpoczęliśmy dzisiejsze zajęcia od refleksji wokół emocji. Obejrzelśmy animację „Było – nie ma – jest”, której bohaterką była Krysia, mierząca się ze stratą. Wykonaliśmy rozmaite zadania, w których staraliśmy się jak najlepiej zrozumieć, czym jest wielka czarna dziura i dlaczego nie warto za wszelką cenę od niej uciekać. Dowiedzieliśmy się więcej na temat kultury żydowskiej, porozmawialiśmy o Akcji Żonkile i o roli, jaką w naszym życiu odgrywa pamięć. Czy chcecie się na koniec podzielić jakimiś refleksjami? Co dla Was było w tej lekcji najciekawsze? Który jej element najbardziej Was zainteresował?

ZAŁĄCZNIK 1 -LISTA EMOCJI

ROZBAWIENIE	ZADOWOLENIE
SYMPATIA	WDZIĘCZNOŚĆ
ULGA	SPOKÓJ
ZACHWYT	RADOŚĆ
SZCZĘŚCIE	CZUŁOŚĆ
DUMA	PODEKSCYTOWANIE
SMUTEK	NIEZADOWOLENIE
TĘSKNOTA	NIEPOKÓJ
ROZCZAROWANIE	BEZSILNOŚĆ
STRACH	LĘK
ZASKOCZENIE	STRES
ZŁOŚĆ	WŚCIEKŁOŚĆ
ZDENERWOWANIE	GNIEW
POCZUCIE WINY	WSTYD
WSTRĘT	OBOJĘTNOŚĆ

ZAŁĄCZNIK 1B - LISTA SYTUACJI

1. Znajdujesz na chodniku 50 zł.
2. Wygrywasz szkolny konkurs.
3. Musisz wygłosić prezentację przed całą klasą na temat, o którym bardzo mało wiesz.
4. Dostajesz na urodziny wymarzony prezent.
5. Ktoś oskarża cię niesłusznie o coś, czego nie zrobiłeś/zrobiłaś.
6. Dostajesz bardzo dobrą ocenę za sprawdzian, do którego się dużo uczyłeś/uczyłaś.
7. Nauczyciel ogłasza niespodziewaną przerwę w lekcjach.
8. Czujesz ogromny głód, a na obiad jest danie, którego nie lubisz.
9. Zapominasz o urodzinach bliskiej Ci osoby.
10. W Twoim kierunku biegnie duży pies.
11. Wyruszasz na wymarzone wakacje.
12. Przychodzisz do kina i chcesz kupić bilet, ale okazuje się, że wszystkie bilety są już wyprzedane.

ZAŁĄCZNIK 3 – KARTA DO ANIMACJI „BYŁO – NIE MA – JEST”

Zajrzymy teraz do czarnej dziury prababci Krysi – Ady. Przed Wami tekst, dzięki któremu dowiecie się więcej na temat przyjaciółki prababci – Sary. Waszym zadaniem jest uważnie przeczytać poniższy opis, a następnie w brakujące miejsca wpisać odpowiednie wyrazy. Zwróćcie uwagę, że macie do dyspozycji również definicje, które wyjaśnią Wam znaczenie poniższych wyrazów. Definicje pomogą Wam w wykonaniu tego zadania.

Wyrazy do uzupełnienia:

szabat	jidysz	hamantasze
synagoga	dreidel	chanuka

Cofnijmy się w czasie o ponad sto lat. Wtedy to, jeszcze przed wybuchem II wojny światowej, Warszawę zamieszkiwało bardzo wielu Żydów, a kultura polska i żydowska przenikały się na każdym kroku.

Najlepsza przyjaciółka prababci Krysi – Sara – była Żydówką. Prababcia Ada spędzała z Sarą mnóstwo czasu, dlatego po kilku latach przyjaźni rozmaite zwyczaje i tradycje żydowskie przestały być dla niej tajemnicą. Sara dużo Adzie opowiadała o swojej kulturze, a czasem nawet zapraszała ją do wspólnych obchodów niektórych świąt.

Ada wiedziała na przykład o istnieniu żydowskiego święta _____.

W ramach tego radosnego święta w domu Sary zapalało się specjalny świecznik oraz grało się w _____. Ada uwielbiała tę grę! Co roku już jesienią, na miesiąc przed świętem, Ada dopytywała Sarę: „No kiedy w końcu ta _____?”. Ada nie mogła doczekać się wspólnej gry.

Od piątkowego do sobotniego wieczoru Sara wraz z całą swoją rodziną obchodziła _____. Ada wiedziała, że w tym czasie nie może zaproponować swojej przyjaciółce bardzo wyczerpujących aktywności. Sara tłumaczyła Adzie: „Wiesz, teraz to taki czas, że mam obowiązek odpoczywać”. Ada myślała sobie wówczas, że zazdrości Sarze takich obowiązków!

Dziewczyny były dla siebie dużym wsparciem – pomagały sobie i podnosiły się nawzajem na duchu w trudnych chwilach. Często Ada odprowadzała Sarę do _____. Ada lubiła te wspólne spacerunki, bo wtedy dzieliła się z Sarą swoimi największymi sekretami. W trakcie wędrówki jakoś łatwiej było jej mówić o swoich najskrytszych pragnieniach i obawach.

Najwięcej radości dawało im zazwyczaj wspólne gotowanie. Dzięki godzinom spędzonym w kuchni w domu Sary, Ada nauczyła się gotować wiele żydowskich przysmaków, takich jak latkesy – rodzaj placków ziemniaczanych, czy _____ – ciastka z dżemem w środku, które przygotowuje się z okazji święta Purim.

Te wspólne wspaniałe chwile niestety pewnego dnia dobiegły końca. Z powodu wybuchu II wojny światowej i licznych prześladowań, jakie spotykały Żydów, wiele rodzin musiało uciekać z Polski, w tym również rodzina Sary. Dziewczyny jednak nigdy o sobie nie zapomniały, a prababcia Krysi – Ada – do dziś piecze hamantasze i pamięta kilka zwrotów z języka _____.

DEFINICJE

Szabat – najważniejsze żydowskie święto, obchodzone co tydzień – od piątkowego do sobotniego wieczoru. Według Biblii szabat jest dniem odpoczynku Boga, po sześciu dniach tworzenia świata. W tym dniu Żydzi także odpoczywają – to czas spędzany głównie z rodziną, na modlitwach, studiowaniu Tory, wspólnych posiłkach, zabawie i radości.

Jidysz – język, którym porozumiewa się część Żydów i osób zainteresowanych kulturą żydowską. Obecnie język ten nie jest już tak popularny jak kiedyś. Od czasów średniowiecznych językiem tym posługiwali się Żydzi mieszkający w Europie, w tym w Polsce. Język jidysz to w pewnym sensie mieszanka różnych języków, zwłaszcza niemieckiego i hebrajskiego, ale też polskiego.

Hamantasze – słodkie, trójkątne ciasteczka, nadziewane makiem lub dżemem, które są spożywane w trakcie święta Purim. Nazwa tych ciasteczek pochodzi od imienia „Haman” i nawiązuje do biblijnej historii Estery, w której dobro zwyciężyło nad złem.

Chanuka – radosne święto świateł, które upamiętnia cud w Świątyni Jerozolimskiej. Gdy Żydzi odzyskali zniszczoną przez najeźdźców Świątynię, chcieli zapalić menorę, czyli siedmioramienny świecznik. Znaleźli niewielką ilość oliwy, dzięki której ogień mógł płonąć tylko jeden dzień. Cud polegał na tym, że palił się przez osiem dni. Na pamiątkę tego wydarzenia w wieku żydowskich domach zapalany jest specjalny świecznik – chanukija. Święto wypada przeważnie w grudniu.

Synagoga – żydowski dom modlitwy. W synagodze odbywają się nie tylko nabożeństwa, lecz także spotkania, wydarzenia kulturalne i edukacyjne.

Dreidel – świąteczny, chanukowy bączek. Jest to gra, której zasady są bardzo proste. Na każdej z czterech stron bączka znajduje się hebrajska litera: nun, gimel, hej, szin. Każda z nich symbolizuje wygraną lub przegraną w grze, a jednocześnie jest początkiem słowa. Kręcąc bączkiem, losowo wygrywamy lub przegrywamy słodkości, a jednocześnie układamy zdanie „wielki cud zdarzył się tam”.